

jubileum Jána Kollára (1793 – 1852)

Syntéza poézie, vedy a mýtu v diele Jána Kollára

Miloslav Vojtech

Popredný znalec problematiky obrodeneckých kultúr, český literárny historik Vladimír Macura (1945 – 1999), vo svojej semioticko-kulturologickej koncepcnej reflexii českej obrodeneckej kultúry *Znamení zrodu* (1983), upozornil na „malú vnútornú diferencovanosť“ a „splývanie celých veľkých oblastí kultúry“ v období národného obrodzenia, kedy kultúrna aktivita, napriek postupne uvedomovanej funkčnej odlišnosti jednotlivých kultúrnych oblastí, ešte nevytyčovala „ostré predely medzi vedou, umeleckou literatúrou, publicistikou a pod.“¹ Ak by sme mali aplikovať toto teoretické východisko typológie obrodeneckej kultúry do oblasti súdobej kultúrnej praxe, v komplexnosti ho napĺňa práve tvorba básnika, prozaika, estetika, filozofa, slavistu, zberateľa ľudovej slovesnosti, jazykovedca, evanjelického kňaza, kazateľa, teológa a univerzitného profesora slovanskej archeológie Jána Kollára.

Dnes to znie priam neuveriteľne, že jedna osobnosť počas svojho sotva šesťdesiatročného života dokázala obsiahnuť a navzájom prepojiť toľko rôznorodých oblastí zo sféry umenia, kultúry a vedy. Kollárovo životné dielo predstavuje obrovský monument tvorený niekoľkými básnickými knihami, memoárovou a cestopisnou prózou, viacerými rozsiahlymi teoretickými spismi z oblasti slovanskej archeológie, histórie a jazykovedy, prácami o slovanskej vzájomnosti, homiletickou spisbou a zbierkami ľudovej slovesnosti. Jeho rozsiahle dielo pôsobí na prvý pohľad žánrovo a tematicky rôznorodo. Oscillovalo medzi autentickou, esteticky štylizovanou a subjektívne ladenou básnickou výpoveďou na jednej strane a encyklopedizmom, filologickou učenosťou a vedeckou ambíciou na strane druhej, medzi silou fantázie, imaginácie či mýtu a hľadaním pravdy a exaktnosťou. Kollárovo tvorivé gesto napriek tejto heterogenosti predstavuje kompaktný, nedeliteľný celok, v ktorom všetky jeho zložky majú svoje nezastupiteľné a pevné miesto, navzájom sa dopĺňajú, dotvárajú. Neraz to, čo Ján Kollár naznačil ako básnik, dopovedal a rozvinul ako vedec, ako kňaz a kazateľ alebo teoretik slovanskej vzájomnosti a naopak, jeho teoretické spisy či homiletické dielo sú často nenahraditeľným interpretačným kľúčom k jeho básnickým textom.

Kollárovo literárne dielo pramenilo z viacerých zdrojov. Syntetizoval v ňom viaceré domáce východiskové kultúrne, literárne a ideové impulzy (spomeňme predovšetkým staršie

¹ MACURA, Vladimír. MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. Nové, rozšířené vydání. Jinočany : H & H, 1995, s. 14.

tradície humanisticko-renesančného univerzalizmu, barokového slavizmu, dielo Samuela Rožnaya, Juraja Palkoviča, Bohuslava Tablica, ale aj Jána Herkeľa² a Pavla Jozefa Šafárika,³ z českých zdrojov možno uviesť predovšetkým Josefa Dobrovského⁴, hoci s ním sa názorovo rozchádzal vo viacerých otázkach, a Josefa Jungmanna) s ideovými zdrojmi nemeckej filozofie a vedy (Johann Gottfried Herder, Jakob Friedrich Fries, Lorenz Oken) a vlastnou životnou skúsenosťou, determinovanou rodinným zázemím a predovšetkým dvojročným pobytom na univerzitných štúdiách v nemeckej Jene, kde dozrel ideovo, filozoficky, ale aj ľudsky. Tu sa jeho život naplnil množstvom citových zážitkov, ktorých impulzom sa stala intenzívne prežívaná láska k dcére evanjelického kazateľa v blízkom mestečku Lobeda, k Friederike Wilhelmine Schmidtovej. Počas svojich univerzitných štúdií sa zoznámil aj s prebúdajúcim sa nemeckým národným hnutím. V roku 1817 sa zúčastnil na veľkolepej oslave 300. výročia Lutherovej reformácie na hrade Wartburg, ktorá sa stala politickou manifestáciou za nemeckú národnú jednotu. Okrem proklamovaných ideálov slobody a národnej jednoty tu však spozoroval aj tienisté stránky nemeckého nacionalizmu: rozpínavosť, povýšenectvo a podceňovanie iných národov a uvedomil si jeho nebezpečenstvo pre Slovanov. V Nemecku pôsobil na miestach, ktoré kedysi obývali Slovania, neskôr vyhubení Germánmi. Táto skutočnosť pôsobila na mladého Kollára priam mobilizujúco a čoskoro našla básnické zhmotnenie v jeho poézii. V Jene sa teda dotvorili východiská Kollárovho ďalšieho umeleckého a vedeckého smerovania, tu sa začala formovať jeho koncepcia slovanskej kultúry, literatúry a umenia a dozrievalo jeho básnické vystúpenie.

Ján Kollár vstupuje do slovenskej literatúry a kultúry najskôr ako básnik. Jeho básnické začiatky sú späté už s obdobím jeho pobytu na banskobystričskom gymnáziu, kde mu roku 1812 ako devätnásťročnému vyšla tlačou latinská časomerná elégia *Deploratio praesentis status Hungariae* (Nárek nad súčasnými pomermi v Uhorsku),⁵ ktorá odráža

² V Herkeľovej „všeslovanské mluvnicí“ *Základy všeobecného slovanského jazyka (Elementa universalis linguae Slavicae e viris dialectis eruta et sanis logicae principiis suffulta*. Budae, 1826) je po prvý krát použité slovo „panslavizmus“. Podrobnej analýze Herkeľovej filologickej koncepcie sa venuje BUZÁSSYOVÁ, Ludmila v štúdií *Filologická koncepcia Jána Herkeľa v diele Základy všeobecného slovanského jazyka odvodené zo živých rečí a podložené zdravými zásadami logiky*. In *Biografické štúdie 28*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2002, s. 25-38 a v knihe BUZÁSSYOVÁ, Ludmila. *Ján Herkeľ a jeho Základy všeobecného slovanského jazyka odvodené zo živých rečí a podložené zdravými zásadami logiky*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2009, s. 3-26. Súvislosti názorov Jána Herkeľa a Jána Kollára podrobnejšie reflektuje štúdia MACHO, Peter. *Jazyk a národ v obranných spisoch Jána Kollára a Jána Herkeľa*. In *Biografické štúdie 28*. Martin : Slovenská národná knižnica, 2002, s. 15-24.

³ Podrobne WEINGART, Miloš: *Počátky slovanského uvědomění Kollárova*. In KOLLÁR, Jan. *Rozpravy o slovanské vzájemnosti. Souborné vydání*. Uspořádal Miloš Weingart. Praha : Slovanský ústav, 1929, s. VI-XII.

⁴ Podrobne *tamže*, s. VII-VIII.

⁵ Podrobne sa básni venuje ROSENBAUM, Karol. Literárne pozadie básnickej tvorby mladého Jána Kollára. In *Ján Kollár (1793 – 1993). Zborník štúdií*. Bratislava : Veda, 1993, s. 92-107. V štúdií je básň publikovaná vo voľnom preklade Zuzany Kákošovej.

neutešený stav krajiny v období napoleonských vojen. No výraznejším a prelomovým vstupom Jána Kollára do našej poézie bolo vydanie jeho zbierky *Básně*, ktorú dokončil krátko po svojom návrate z Jeny. Už v roku 1820 posielal jej rukopis Josefovi Jungmannovi do Prahy, aby zabezpečil jej cenzúru a vydanie. Zbierka napokon vyšla v roku 1821 v Prahe s názvom *Básně Jana Kollára*.

Už v *Básňach* môžeme celkom zreteľne pozorovať, ako Kollár prepojil domácu kultúrnu a literárnu tradíciu s aktuálnymi impulzmi, ktoré prinášala európska kultúra a literatúra, no čo je najdôležitejšie, Ján Kollár si v tejto básnickej zbierke ako jeden z prvých popri Pavlovi Jozefovi Šafárikovi uvedomil krízu súvekej klasicistickej literatúry spútanej normami, konvenciami, moralizátorstvom, didaktizmom a odtrhnutosťou od skutočnosti a ako jeden z prvých ju v 20. rokoch 19. storočia obohatil o výsostne subjektívny rozmer prameniari vo vlastnej životnej skúsenosti. V poézii tak dokázal emancipovať lyrický subjekt a prehĺbiť silu básnickej reflexie, čím položil základy našej modernej poézie.⁶

Východiskovými bodmi Kollárovhov básnického vystúpenia sa stali predovšetkým záujem o slovanskú minulosť, inšpirovaný Herderovou koncepciou dejín, viera v ideály humanity a myšlienka slovanskej vzájomnosti postavená na princípe vzájomného poznávania a zblížovania slovanských národov. Tieto vznešené myšlienky spájali s témou hlboko intímnu – s autentickými citovými zážitkami. Spájanie osobnej, intímnej a nadosobnej, národnobuditeľskej témy do jedného celku, ale najmä zvýšená citová zainteresovanosť lyrického subjektu, ktorý poodhaľuje svoje vnútro, svedčí o progresívnom smerovaní Kollárovej poézie. Práve zásluhou básnického vystúpenia Jána Kollára sa v slovenskej poézii udial výrazný posun smerom k autentickejšej zážitkovosti, ktorá dominuje nad konvencionalizovanou básnickou štylizáciou. Tento posun je zároveň základným diferenciačným znakom oddeľujúcim Kollárovu básnickú generáciu od generácie staršej, palkovičovsko-tablicovskej. Kým básnický ideál generácie Juraja Palkoviča a Bohuslava Tablica, vychádzajúci zväčša z anacreontských vzorov, vyjadroval skôr túžbu po pokojnom, harmonickom živote a rozkošiach, ktoré prináša, opisoval idylickú a štylizovanú prírodu, priateľstvo a s anacreontským hedonizmom chápanú lásku, pričom vlastenecký a národný cit boli len jednou z abstraktných cností, Kollárov básnický ideál je iný: nie je to už svet harmonického pokoja, je to svet nepokoja a vnútorného napätia, je to svet oveľa komplikovanejší, plný aktivity a odhodlania k činom.

⁶ Podrobne HAMADA, Milan. Na prahu modernej lyrickej poézie. Pavel Jozef Šafárik a Ján Kollár. In *Zrod novodobej slovenskej kultúry*. Bratislava : Slovak Academic Press, 1995, s. 278.

Básně Jana Kollára (1821) veľmi viditeľne napĺňali tieto novátorské trendy. Básnická zbierka mala štyri časti: *Znělky neb sonety*, *Elegie*, *Všelico* a *Nápisy*. Kľúčovou a pre genézu ďalšieho Kollárovho diela zrejme najpodstatnejšou bola prvá časť zbierky, cyklus *Znělky neb sonety*, obsahujúci celkom 86 sonetov rozdelených do dvoch častí. Práve v tomto cykle Ján Kollár objavil pre slovenskú a českú literatúru nového lyrického hrdinu – mladého človeka zmietaného osobnými túžbami a obmedzeniami, ktorý je ale aktívny, nepoddajný a činorodý. V popredí stoja sonety venované milenke Friederike Wilhelmine Schmidtovej, nazývanej Mína. Básnik sa v nich vyznáva zo svojich ľúbostných citov k nej, ospevuje jej krásu, ale otvorene vyjadruje aj svoj žiaľ z nenaplnenej lásky.

Strofickú formu sonetu, ktorou stvárnil celú prvú časť zbierky, si Kollár nezvolil náhodne. V období, keď študoval v Jene, bola táto strofická forma v nemeckej literatúre na vzostupe, že možno dokonca hovoriť o sonetovom kulte vo vtedajšej nemeckej poézii, ktorý postupne zasiahol aj náš kultúrny priestor. V tejto súvislosti je potrebné pripomenúť, že práve v čase, keď Kollár študoval v Jene, vyšiel aj nemecký preklad Petrarkových sonetov, jedného zo silných inšpiračných zdrojov jeho poézie. Pred Kollárom sa sonetovej tvorbe venoval iba Pavol Jozef Šafárik, ktorý však napísal iba niekoľko sonetov. Preto prvenstvo v zavedení tejto strofickej formy v kvantitatívnom i kvalitatívnom pohľade patrí práve Jánovi Kollárovi.⁷ Sonet sa pre Kollára stal strofickým útvarom veľmi vhodným a priliehavým na vyslovenie intímnych, subjektívnych citových momentov, útvarom vhodným na oslavu a idealizáciu erotického objektu, ale (najmä v neskoršej básnickej tvorbe) aj útvarom vhodným na stvárnienie nadosobnej problematiky. Sonet vďaka svojej sémantike a pevnej kompozícii umožňoval Kollárovi vytvárať širšie komponované celky, ukázal sa ako vhodný prostriedok na zobrazenie vnútorného napätia, ako priestor otvárajúci cestu k lyrickej reflexii, ale aj k vysloveniu hlbokých osobných i nadosobných ľudských právd v podobe pointovaných záverov koncentrovaných do posledných tercet jeho sonetov. Kollár si vytvoril osobitú sonetovú formu, v ktorej prepojil petrarkovské tematické východiská s nemeckou sonetovou tvorbou (G. A. Bürger, J. W. Goethe, J. H. Voss, E. Schulze, F. Grillparzer a i.) a teoretickými východiskami, najmä názormi A. W. Schlegela, ktorý sonet chápal ako príznačný „romantický“ útvar. Špecifikom Kollárovho sonetu je trochejský spád, odlišný od petrarkovskej jambickej tradície, a smerovanie k ustálenej rýmovej podobe, ktoré je viditeľné už v sonetovom cykle v *Básňach*.

⁷ Podrobne KRAUSOVÁ, Nora. *Vývin slovenského sonetu*. Bratislava : Tatran, 1976, s. 39-59.

Okrem ľúbostných sonetov zbierka obsahuje elégie, ódy a epigramy. Štyri elégie písané časomerným elegickým distichom variujú ľúbostné témy rezonujúce už v prvom sonetovom cykle, do popredia v nich však vystupuje nárek za „strateným rajom mladosti“, sila zármutku a bolesť spomienky. Žánrovo a tematicky rozmanitú podobu majú básne tretej časti *Všelico*, obsahujúcej časomerné i sylabotonické básne. Viaceré básne tejto časti sú svojím charakterom azda najtesnejšie späté s predchádzajúcou básnickou tradíciou: anakreontská a pastorálna tematika básní *Procházka v háji*, *Přednost očí*, *Proměna chuti* a *Selanka* tematicky a motivicky nadväzujú na staršiu palkovičovsko-tablicovskú tradíciu, no na druhej strane časomerná óda *Královedvorský rukopis* a sylabotonická apelatívne ladená báseň *Slovanka k bratřím a sestřám* prinášajú nové, aktuálne témy prameniace z národného života. V poslednej časti zbierky, v aforisticky ladených epigramoch, ktoré Ján Kollár nazval *Nápismi*, vyznieva naplno druhá tematická línia jeho básnickej tvorby, v ktorej rezonujú silné vlastenectvo a humanistické ideály⁸. Vlastenectvo a humanistický postoj v Kollárovom diele stoja nerozlučne vedľa seba. Dôkazom toho je epigram *Horlič*, kde rozvíja myšlienku o národe ako „nádobe ľudstva“ a slovanskú ideu spája s princípom ľudskosti: „...vždy voláš li Slovan, nechť se ti ozve: člověk.“⁹

Vlastenecká tematika dominuje i v patetickej časomernej básni *Vlastenec*. Intenzívne v nej zaznievajú ideály slobody, odmietnutie národnej pasivity, nečinnosti a pocitu trpitelstva. Kollár hneď v úvodnom verši „*Mlčteže už raději, proboha, křiklouni daremní*“ ostro odmieta prázdne reči tých, ktorí sa vyhlasujú za vlastencov a dúfajú, že ich vlastenecké frázy a horekovanie zachráni vlast'. Básnik naopak burcuje k aktivite a k činu: „*Nic tu chabé lkání, nic řeč neprospěje prázdná, / národu jen zmužilé srdce pomůže a čin*“¹⁰. Báseň *Vlastenec* chcel Ján Kollár pôvodne uverejniť vo svojej prvej básnickej zbierke. Josef Jungmann, ktorý pripravoval Kollárovo *Básně* na vydanie, tento text z obavy pred cenzúrou do zbierky radšej nezaradil, pretože v čase svojho vzniku vyznieval príliš radikálne. Koloval iba v odpisoch a tlačou vyšiel až po autorovej smrti, a to v *Spisoch Jána Kollára* z roku 1862.

Básně Jána Kollára sa stali východiskom básnickej skladby *Slávy dcera ve třech zpěvích*, ktorá vyšla v roku 1824. Jadrom, okolo ktorého vznikla táto básnická zbierka, sa stalo 86 sonetov z cyklu *Znělky neb sonety*, ktoré Kollár doplnil o ďalšie, najmä o tie, ktoré v roku 1821 nemohli byť publikované kvôli zásahu cenzúry, ale aj o viaceré novo vytvorené.

⁸ Problematike Kollárových epigramov v kontexte dejín tohto žánru sa venuje KONEČNÝ, Miloslav. Premeny epigramu od humanizmu po Jána Kollára. In *Studia Academica Slovaca* 40. Bratislava : Univerzita Komenského, 2011, s. 181-195.

⁹ Citované podľa vydania KOLLÁR, Ján. *Dielo*. Bratislava : Kaligram, Ústav slovenskej literatúry SAV, 2009, s. 36.

¹⁰ *Tamže*, s. 47.

Desať nových sonetov, ktoré zaradil do *Slávy dcery*, publikoval už v roku 1822 v časopise Dobroslav. Kollár vydanie *Slávy dcery* vlastne ani nepovažoval za úplne novú básnickú skladbu, nakoľko viac ako polovicu sonetov už publikoval vo svojej prvej zbierke. Považoval ju iba za doplnenie sonetov z *Básní*, čoho dôkazom je označenie „druhé vydání“ na jej titulnom liste. No aj napriek tejto súvislosti Kollár predsa len vytvoril novú, inovatívnu básnickú skladbu, ktorá síce tematicky a motivicky nadväzovala na *Básně* z roku 1821, no na druhej strane tieto východiská rozvinula do nových reflexívnych dimenzií a obohatila ich o nové momenty. Rovnako, ako vo svojej prvotine, aj tu Ján Kollár spojil ľúbostné motívy prameniace z nenaplnenej lásky k Friederike Wilhelmine Schmidtovej, ktorú poeticky nazýva Mínou, s vlasteneckými a národnobuditeľskými témami, ktoré tu (v porovnaní s *Básňami*) však ešte zintenzívnil.

Ideovým a kompozičným základom tejto cyklickej básnickej skladby je voľne naznačené putovanie básnika po krajinách obývaných Slovanmi. Motív putovania, voľne inšpirovaný Byronovým dielom *Childe Haroldova pút'*, tvorí pozadie pre množstvo rôznorodých básnických reflexií o láske a kráse, o človeku, o morálke, o vlastenectve, o slávnej minulosti a trpkkej prítomnosti slovanských národov i vízií o ich lepšej budúcnosti. Pôvodné vydanie skladby tvorí *Předzpěv*, napísaný časomierou v elegických distichách, a 150 sylabotonických zneliek (sonetov) rozdelených do troch spevov pomenovaných podľa riek symbolizujúcich slovanské kraje, ktorými básnik postupne putuje: *Zála* (symbolizujúca Nemecko – krajinu básnikovej milej), *Labe* (symbolizujúce Čechy) a *Dunaj* (symbolizujúci Kollárovu vlasť – Slovensko).

Předzpěv je mohutnou elégiou nad osudom Slovanov, v ktorej sa striedajú pateticky štylizované tóny smútku s vášnivou obžalobou a rozľútený plač s hrdinskou rezignáciou. Do protikladu je tu postavená ich slávna minulosť a neradostná prítomnosť. Tento protiklad zobrazil básnik symbolicky: kráča po slovanskej zemi, ktorá bola v minulosti kolískou Slovanov, ale neskôr sa stala ich hrobom. Pranieruje ich zotročiteľa, „závistnú Teutóniu“, teda Nemecko, ktoré sa voči nim dopustilo mnohých nepravostí. Nádejou pre budúcnosť Slovanov je Rusko, symbolizované motívom duba, ktoré bolo v tých časoch jediným nezávislým slovanským štátom, okolo ktorého by sa mali podľa Kollára zomknúť všetky slovanské národy. Celým predspevom zaznievajú ideály spravodlivosti, slobody a viera v humanistickú budúcnosť ľudstva. Myšlienka slobody jednotlivca a odpor voči akémukoľvek útlaku najsilnejšie rezonuje vo veršoch: „*Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou, / ten,*

kdo do pout jímá otroky, sám je otrok.“¹¹ Celý predspev je vybudovaný na princípe striedania rečníckych otázok a reflexívne podaných odpovedí. Lyrický subjekt, štylizovaný do podoby slovanského barda a prísneho sudcu bezprávia, využíva emocionálne podfarbené oslovenia adresované čitateľovi, ale najmä protivníkom a nepriateľom slovanského sveta.

Základom prvého spevu *Zála* sa stal prvý oddiel časti *Znělky neb sonety z Básní* z roku 1821, ktorý obsahoval sonety tematicky sa viažuce ku Kollárovmu pobytu v Jene, naplnené erotizmom a ľúbostným vzplanutím k Míne. Kollár ho doplnil o 14 nových sonetov, v ktorých zväčša rezonujú reminiscencie na dávnu slovanskú minulosť kraja pri rieke Sále v nemeckom Durínsku.

Spev začína mytologicky stvárneným momentom „zrodu“ Míny: slovanská bohyňa Sláva sa sťažuje v rade bohov na príkoria a krivdy, ktorými trpeli v minulosti Slovania. Bohyňa Lada po vypočutí si sťažnosti poverí svojho syna Milka, ktorý je slovanskou obdobou rímskeho Amora, aby stvoril dcéru Slávy, ktorá by mala byť pre Slovanov náhradou za vytrpené príkoria. Dcéra bohyně Slávy Mína sa stáva milenkou básnika, jeho inšpirátorkou i múzou a zároveň symbolom celého slovanstva. Napriek tomu, že predobrazom Míny bola skutočná postava, Kollárova milenka Friederika Schmidtová, jej obraz v básnickej skladbe nevyznieva realisticky. Mína je zobrazená ako stelesnenie cností a krásy všetkých slovanských diev, stáva sa symbolickým vyjadrením vytúženej harmonizácie všetkých protikladov života. Nie je opísaná ako skutočná žena, ale ako bohyňa, ktorá napriek tomu, že je Nemka, stáva sa alegóriou Slovanstva a je ako dar slovanských božstiev schopná kompenzovať bolesť nad stratami, ktoré Slovania utrpeli v dávnej minulosti.¹² V prvom speve sprevádza Mína básnika po nemeckých krajoch, kedysi obývaných Slovanmi. Básnik sa vyznáva zo svojej lásky k nej a skladá jej sľub večnej lásky. V hlbavých lyrických reflexiách si však uvedomuje bezperspektívnosť svojho ľúbostného vzťahu, ktorému nepraje čas. V závere spevu sa pred básnikom zjavujú poslovia vlasti a lásky, ktorí mu kladú otázku: „*Miluješ-li vlast svou více, čili Mínu?*“. Básnik vedie vnútorný zápas sám so sebou a svoju vnútornú dilemu vyrieši kompromisom: „*Mlčím, váhám; rázem rukou v nadra sáhnu, / Srdce vyrvu, na dvě rozlomím, / „Na“, řku, „jednu vlasti půlku, druhou Míně.*“¹³ Toto konštatovanie básnického subjektu je istým prelomom vo vnútornej štruktúre básnickej skladby. Ním začína v *Slávy dcere* silnieť nadosobná, národno-vlastenecká tematika a zároveň nastáva ťažké a osudové lúčenie s Mínou. Napokon sa básnik lúči aj s krajom Míny –

¹¹ KOLLÁR, ref. 9, s. 51.

¹² Vladimír Macura v tejto súvislosti hovorí o akte „mýtickej kompenzácie“. MACURA, ref. 1, s. 83.

¹³ KOLLÁR, ref. 9, s. 79.

s Nemeckom – a chystá sa na odchod do vlasti, svoje srdce však zanecháva Míne: „*Zde máš srdce, které v lásce plyne, / V lásce vroucí, prázdne podvodu, / Měžž je, věno outlé, k důvodu, / Že má věrnost nikdy nezahyne.*“¹⁴

Druhý spev *Labe* obsahuje zväčša novovytvorené sonety, z *Básní* z roku 1821 do tohto spevu Kollár prevzal iba 20 zneliek. Uplatnenie v ňom našla väčšina vlastenecky ladených sonetov, ktoré vďaka zásahu cenzúry nemohli byť publikované v *Básňach*. V tomto speve vidíme postupný presun básnikovej pozornosti od Míny a erotických citov smerom k témam rýdzo nadosobným: básnik po ceste z Nemecka prichádza do krajiny Slovanov, do Čiech. Láska je pre neho už iba spomienkou. Intenzívnejšie však uvažuje o slovanskej minulosti i prítomnosti. Obrazy z dejín Slovanov, ktorých zobrazuje ako mierumilovný národ, sa prelínajú s reflexiami o ich neutešenej súčasnosti. Ospevuje krásu českého jazyka, vyzdvihuje viaceré osobnosti českých i slovanských dejín a vyzýva Slovanov k jednote. Veľký dôraz Kollár kladie na morálku a stáva sa hlásateľom mravných zásad. Práve v moralizujúcich a didakticky cielených reflexiách sa výrazne odzrkadlilo jeho kňazské povolanie. Toto moralisticko-didaktické zacielenie Kollárových básnických reflexií je orientované na dve navzájom úzko prepojené oblasti: jednak smeruje k výchove k čínorodému vlastenectvu, prezentovanému ako najvyššia cnosť zdobiaca ľudského jedinca, ale na druhej strane má výraznú didakticko-moralistickú podobu posolstva, smerujúceho k napĺňaniu tradičných etických a mravných hodnôt, cností a humanistických ideálov. Svoje výchovno-etické posolstvo v druhom speve *Slávy dcery* Kollár básnicky zhmotnil vo forme apelatívnych a často až sugestívne rétoricky podfarbených pasáží (pokiaľ ide o národnovýchovný či národnobuditeľský aspekt), ale aj otvorených moralisticko-didaktických sentencií, kde sa naplno prejavila jednota Kollára básnika a kňaza – kazateľa.

Ján Kollár svoje ponaučenia básnicky formuluje dvoma spôsobmi. Prvým je využívanie exemplifikačného princípu rozprávania (pomocou príkladov rozvedie tézu), ktoré vyúsťuje do záverečného aforisticko-epigramaticky štylizovaného ponaučenia koncentrovaného do posledného (alebo dvoch posledných) tercet sonetu. Za týmto postupom vidíme predovšetkým zúročenie Kollárovej epigramatickej praxe z obdobia jeho básnických začiatkov (časť *Nápisy* zo zbierky *Básně* z roku 1821), a zároveň dokonalé využitie sémantických možností sonetového strofického pôdorysu. Vidíme tu aj istú nadväznosť na tradíciu staršieho typu didakticko-reflexívneho básnictva, a zároveň nadväznosť na silnú

¹⁴ KOLLÁR, ref. 9, s. 79-80.

tradíciu výchovno-moralistickej poézie v predkollárovskom období, ktorú reprezentujú početné básnické texty Juraja Palkoviča, Bohuslava Tablica a mladého Pavla Jozefa Šafárika.

Napríklad sonet 74 končí silným expresivizovaným apelom na aktivitu jedinca, koncentrovaným do posledných tercet s pointou v poslednom verši: „*Nebo kdo chce žíti, nech se kývá*“,¹⁵ v sonete 76 je zasa poučenie koncentrované do verša „*Lépe činí ten, kdo těží s málem*“,¹⁶ v sonete 78 do verša „*Život má být dílo vlastní duše*“,¹⁷ v sonete 96 zasa nachádzame moralisticky vyhrotenú pointu v podobe verša „*Špatnáť mužnost, v níž jest necit, pýcha*“.¹⁸

Kollárov básnický subjekt sa často štylizuje do úlohy suverénneho radcu, poučovateľa či barda. V sonete 79 túto suverenitu subjektu posilnil konštatovaním „*Věřte zkušenému vědomci, / Jehož ousta tu k vám radu vanou...*“¹⁹. Táto podoba básnického subjektu u Kollára zosilnela najmä v ďalších doplnených vydaniach tejto básnickej skladby z tridsiatych rokov 19. storočia.

Druhým spôsobom formulácie didakticko-moralistických motívov a tém v speve *Labe* je ich bezprostredné, priame vyjadrenie, bez potreby siahť k výraznejšej obraznej básnickej výbave. V týchto prípadoch však Kollár siaha po poeticky menej vzletnej štylizácii. Príkladom priamej moralisticko-didaktickej štylizácie je znelka 82. Najmä v prvých dvoch kvartetách enumeratívnym spôsobom útočí na ľudské hriechy a neresti: „*Hřích je ovšem velký vražda vzteklá, / Krádež, zrada, žhářstvo, otravy: / Hodny aby mečem popravý / Krev a duše z těla jejich tekla; // I lež, pýcha, závist, svod a změklá / Chlipnost číhající na mravy / A jak slují ony ohavy / Přišlé na zem z horoucího pekla.*“²⁰ Touto expresívne podanou enumeráciou hriechov a mravných pokleskov si však Kollár buduje iba nástupnú pozíciu k záverečnej pointe, ktorá je gradačným vyvrcholením sonetu: „*Však znám draka s tváří černočudou, / Proti němuž tyto úlomky / Hřichu ještě sněhu bělíš budou; // Ten sám loupí, repce, učí zlému, / Bije sebe, předky, potomky / a zní: nevděk ku národu svému.*“²¹

Vidíme teda, že v Kollárovom hodnotovom systéme je „nevděk ku národu svému“ situovaný medzi hlavné ľudské hriechy či „poklesky“. V Kollárovom básnicky formulovanom výchovno-apelatívnom posolstve môžeme v jasných kontúrach pozorovať dôraz na symbiózu kresťanského náboženstva a mravnosti, ktorá pramenila v herderovskej estetike, korigovanej

¹⁵ KOLLÁR, ref. 9, s. 96.

¹⁶ *Tamže*, s. 97.

¹⁷ *Tamže*, s. 98.

¹⁸ *Tamže*, s. 108.

¹⁹ *Tamže*, s. 98.

²⁰ *Tamže*, s. 100.

²¹ *Tamže*.

v intenciách nastupujúceho romantizmu Jakubom Friedrichom Friesom, ktorého prednášky Kollár navštevoval počas svojho pobytu v Jene. Friesovým hlavným cieľom a úsilím, podľa Kollárových slov v *Pamätiach z mladších rokov života*, „bolo spojiť náboženstvo, mravnosť a umenie jednou vidinou, totiž vidinou krásy duše“.²² Túto „friešovskú“ symbiózu Kollár obohatil o ďalší prvok, o národný cit. Táto symbióza kresťanského náboženstva a mravnosti na jednej strane a lásky k národu na strane druhej má podľa Kollárovej etickej koncepcie patriť k elementárnej hodnotovej výbave každého Slovana, ako to opätovne formuloval aj v poslednom tercete 84. sonetu slovami: „*Ale meze vlasti nerozborné, / Jichž se bojí tknouti potupa, / Jsou jen mravy, řeč a myslí svorné.*“²³

V rámci morálneho a etického profilu jednotlivca i národného spoločenstva Kollár vyzdvihuje predovšetkým ideál pravdy. V sonete 88 hovorí: „*Pravda nezná ustoupiti zlobě, / Kdo jí laje, ten ji zastává, / Ke cti jsou jí slova rouhavá, / Blud a šalba hlupců ku ozdobě. // Pravda jest co cedry na Libanu, / Ti, jenž na ni dují větrové, / Jen víc šíří vonnou její mannu.*“²⁴ Rovnako aj v sonete 87 hovorí: „*Člověk loupí, jestli nerozdává, / Nemluví-li pravdu, zlořečí, / Zločincem se nečiněním stává.*“²⁵ Tento básnický formulovaný dôraz na pravdu má silnú tradíciu v protestantskej línii slovenskej obrodeneckej poézie predkollárovej i pokollárovej. S ideálom pravdy, neustále sa vracajúcim v rôznych motivických obmenách, sa stretávame výraznejšie v básnických textoch Bohuslava Tablica (básne *Svobodné volení, Spisovatel a Pravda* publikované v zbierke *Poezye z rokov 1806 – 1812*), v ktorých sa básnik často štylizuje do podoby osobnosti, ktorá „*v pravdy chrám směle jede*“ a „*národy k ní celé vede*“²⁶ (*Spisovatel*). Tento dôraz na pravdu je rovnako intenzívny aj v pokollárovej básnickej tradícii, reprezentovanej monumentálnym básnickým dielom Pavla Országha Hviezdoslava, ktorý ideál pravdy začlenil do svojho básnického kréda, ktoré sformuloval vo veršoch „*Mne odporným, čo přírode sa prieči, / len pravdy si ctím prostý obličaj*“ (*Letorosty, I*, 1885). Kollár stavia ideál pravdy do protikladu s hlásaním bludov, so „šalbou hlupců“, teda v istých momentoch nadobúda podobu príznačnú pre osvieteniskú topiku, v rámci ktorej kategória pravdy stojaca v protiklade k bludom, poverám, tmárstvu a pod. (básnický štylizovaná do obrazného kontrastu svetla a tmy) bola súčasťou koncepcie osvieteniského osvetového programu.

²² KOLLÁR, ref. 9, s. 275.

²³ *Tamže*, s. 101.

²⁴ *Tamže*, s. 103.

²⁵ *Tamže*.

²⁶ TABLIC, Bohuslav. *Poezye IV*. Vacov : Antonín Gotlíb, 1812, s. 105.

Súčasnosc' Kollár pokladá za plnú nerestí a hriechov, odsudzuje krádeže, zrady, pýchu, závisť a iné hriechy ohrozujúce mravnosť. Za najvyššiu hodnotu považuje cnosť, aktivitu a činorodú prácu, ktorá ako jediná môže prispieť k povzneseniu národa, ako o tom hovorí v 76. sonete: „*Pracuj každý s chutí usilovnou / Na národu roli dědičné...*“²⁷ Pojem „vlast“ Kollár nestotožňuje iba s územím, v ktorom žijeme, ale dochádza k presvedčeniu, že „pravou vlast jen v srdci nosíme“.²⁸

Kým v druhom speve *Labe* sa básnický obraz Míny akoby vytratil a ustúpil nadosobným národno-vlasteneckým témam a didakticko-moralistickým sentenciám, v poslednom speve *Dunaj* sa opäť vracia, no v kvalitatívne inej, skôr v elegicky podfarbenej podobe. Základom spevu sa stalo 30 sonetov druhej časti cyklu *Zňelky neb sonety z Básní Jana Kollára*, ktoré sa tematicky viazali na pobyt mimo Jeny, na spomienky na stratenú lásku spojené s bolestnou rezignáciou a na stretnutie s domovinou.

Básnik prichádza na Slovensko, symbolizované obrazmi Tatier, hôr a Dunaja, ktoré vytvárajú symbolické pozadie pre jeho elegické reflexie. Smútok nad osudom básnikovej lásky sa prekrýva so smútkom nad osudom jeho vlasti. Básnik postupne stráca nádej, že sa jeho láska k Míne naplní počas jeho pozemskej životnej púte. Preto uvažuje o posmrtnom živote, v ktorom, ako dúfa, sa stretne s Mínou a bude s ňou naveky. V záverečných sonetoch spevu vzyva smrť, aby ho zbavila pozemského trápenia a „strastí těchto žaláře“²⁹ a múze odovzdáva lýru ako symbol poézie. Záver spevu *Dunaj* i celej básnickej skladby vyznieva v krajných elegických tónoch a v exponovaní protikladov radosti a žiaľu, života a smrti, stratenej mladosti a bezútešnej reality života – teda sveta minulého, zaniknutého, v sonete symbolicky zobrazeného obrazom ľalie, a sveta súčasného, symbolizovaného motívom ruže: „*Komu svět a lehká přeje Hébé, / Nechat' růžemi se ověncí, / Lilie mně usoudilo nebe.*“³⁰ V závere posledného sonetu mení lýru a píšťalu ako symboly mladíckej poézie za harfu a symbolicky odchádza z „Pindu na Sinaj“³¹. Tento posun, symbolizovaný odchodom z vrchu Pindus, posvätného miesta Apolóna a múz, na Sinaj, posvätný vrch Starého zákona, kde dal Mojžiš izraelskému národu desať Božích prikázaní, symbolizuje aj básnikov posun od mladíckej radosti k vážnym tónom, od úvah o láske k reflexiám o vlastnom národe, jeho osudoch a perspektívach.

²⁷ KOLLÁR, ref. 9, s. 96.

²⁸ *Tamže*, s. 101.

²⁹ *Tamže*, s. 136.

³⁰ *Tamže*, s. 138.

³¹ *Tamže*.

Rozbor Kollárovej básnickej skladby ukázal, že v texte sa stretávajú dve línie: ľúbostná (erotická), nakoľko Kollár prvú verziu skladby písal v žiali za milovanou Mínou, ktorú opustil, a reflexívna, ktorá sa prejavuje najmä v úvahách lyrického subjektu o minulosti, súčasnosti a budúcnosti nášho národa i slovanských národov vôbec, ale aj vo filozoficky orientovaných pasážach o hľadaní humanity ako všeľudského princípu. Kollárova básnická skladba, ako už bolo povedané, pôsobila v čase svojho vzniku a vydania novátorsky. Skĺbenie hlboko intímnej a nadosobnej problematiky do jedného celku a predovšetkým vytvorenie nového typu lyrického hrdinu, mladého človeka zmietaného túžbami a citovými pohnútkami, plného vášne a odhodlania, ale aj osamelej rezignácie a vernosti ideálom, sila básnickej fantázie a kreativity v oblasti jazyka a básnickej formy – to všetko korešpondovalo s novým typom poézie – poézie preromantickej. Ján Kollár je básnikom, ktorý v našej literatúre využil preromantické podnety azda najintenzívnejšie. Najmä v jeho elegicky ladených sonetoch sa naplno prejavila nová citovosť preromantického básnika, sprevádzaná hĺbkou básnickej reflexie a emancipáciou autentického lyrizmu. V *Slávy dcere*, v sonete č. 83 Ján Kollár vykreslil nielen prežívanie vlastnej citovej drámy, ale vyslovil tu aj skepsu človeka nad svojou dobou („*Do zlých časů, Bůh to z nebe vidí, / Naše živobytí upadlo... // Zmatek točí krajin běh i lidí / Duch má závrat, srdce uvadlo...*“³²) a skepsu nad nesplniteľnosťou osvietenského ideálu racionálneho usporiadania sveta („*Sám již sebe rozum nenávidí*“³³). Východiskom z ľúbostných sklamaní i sklamaní nad smutnou prítomnosťou vlastného národného spoločenstva je pre Kollára činorodá práca pre národ a viera v lepšiu budúcnosť slovanstva, ovplyvnená Herderovou filozofiou dejín, ktorá je výrazom historického optimizmu preromantikov.

Preromantizmus je vo svojej podstate prechodným obdobím medzi klasicizmom a romantizmom, v ktorom sú doznievajúce estetické princípy a normy klasicizmu už narušované estetickými princípmi rodiaceho sa romantizmu. Klasicistické cítenie slovenských autorov 20. a 30. rokov 19. storočia však bolo ešte stále silné. Klasicistické povedomie autorov, ktorých môžeme považovať za preromantikov, sa však už obmedzovalo iba na oblasť básnickej formy, a to najmä na používanie časomier, rétorickosť básnického štýlu a antikizujúcu obraznosť. V básňach sa pomocou starých klasicistických foriem vyrovnávali s ideovými podnetmi nielen preromantickými, ale už aj romantickými, ktoré však prijímali nejednoznačne a často kriticky. Dôkazom prechodného charakteru preromantizmu je práve Kollárova *Slávy dcera*. Kollár tu využíva klasicistickú časomieru (nevyužíva ju však už

³² KOLLÁR, ref. 9, s. 100.

³³ *Tamže*.

dôsledne, jej využitie sa obmedzuje iba na *Předzpěv*, v sonetoch používa sylabotonický verš), často upadá do rétorickosti a využíva konvenčné antikizujúce obrazy. Jeho dielo, napriek preromantickej náplni zdôrazňujúcej citovo zanietený postoj k životným hodnotám, pôsobí klasicisticky monumentálne, nevyhýba sa didaktizovaniu ani moralizátorstvu, ktoré bolo typické pre zakladateľskú generáciu našich klasicistov. Túto klasicizujúcu formu však naplnia novým preromantickým obsahom, predovšetkým zvýšeným citovým prežívaním lyrického subjektu, a reaguje i na podnety európskeho romantizmu, najmä na tvorbu anglického romantického básnika Byrona. Kollár sa k Byronovi (rovnako ako neskoršie príslušníci romantickej generácie) stavia kriticky, no vo svojej *Slávy dcere* sa formálne inšpiroval jeho *Childe Haroldovou púťou*, z ktorej prevzal motív pútnika a kompozičný princíp putovania. Kollár dokonca naznačil možnosť syntézy „klasického“ a „romantického“, o ktorú sa svojou tvorbou pokúšal: „*Těžký úřad! Co já učinila? / Romantickou jsem i antickou / stránku věncem smírlivosti ctíla.*“³⁴

Kollárova *Slávy dcera* predstavuje zložito komponovanú básnickú skladbu, ktorá (pozorované v diachronickej rovine) prešla zložitým textovým vývojom. Ako už bolo naznačené, jej bázou sa stal sonetový cyklus publikovaný už v *Básňach Jana Kollára* (1821), odkiaľ viedla cesta k jej prvej 150 sonetovej verzii z roku 1824, a jej textový vývoj smeroval až k prvej mytologicky uzavretej verzii z roku 1832, ktorá obsahovala najskôr 615 sonetov a napokon v ďalších vydaniach sa ich počet rozšíril až na 645. Kým *Slávy dcera* z roku 1824 pôsobí ako umelecky vyvážený celok spájajúci erotické podnety a národné cítenie, vydanie skladby z roku 1832 pôsobí ťažkopádne, nevyvážene a vyumelkované. Doplnkami vo forme ťažko zrozumiteľných alegórií a učených výkladov Kollár pôvodný básnický text skomplikoval, pričom zastrel i pôvodne ľúbostný preromantický charakter svojej poézie a orientáciou na všeobecné princípy sa vrátil späť k princípom klasicizmu. Snažil sa vytvoriť akúsi slovanskú encyklopédiu, zachytávajúcu celý minulý a prítomný slovanský svet.

Vo vydaní z roku 1832, ktoré vyšlo s názvom *Slávy dcera. Lyricko-epická báseň v pěti zpěvích*, Kollár skladbu doplnil o dva nové spevy *Léthe* a *Acheron* a druhý spev dostal modifikovaný názov *Labe, Rén, Vltava*. Štvrtý spev *Léthe* je obrazom slovanského neba, po ktorom básnika sprevádza Mína. Stretáva tu a oslavuje osobnosti, ktoré sa svojimi skutkami pričínili o rozvoj a pozdvihnutie Slovanstva. Naopak, v piatom speve *Acheron* zasa stretáva odrodilcov, „*plemeno zlosynů a zrádců milé matky*“³⁵, a nepriateľov Slovanov.

³⁴ KOLLÁR, Jan. *Slávy dcera. Lyricko-epická báseň v pěti zpěvích*. Pešť : Trattner a Károli, 1832, s. 221.

³⁵ *Tamže*, s. 209.

Kompozícia týchto dvoch spevov je inšpirovaná Danteho *Božskou komédiou*. Dobová kritika však prijala novú verziu *Slávy dcery* nepriaznivo.

Ján Kollár si bol vedomý zložitosti a sťaženej čitateľskej percepcie vlastného básnického textu. Preto ho doplnil samostatnou časťou s názvom *Výklad čili Přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře*, v ktorom, ako hovorí, sa snažil „o výklad a objasnění některých míst ve Slávy Dceře“.³⁶ Text Kollárovoho *Výkladu*, v ktorom vysvetlil množstvo nezrozumiteľných alúzií a obrazov, ale aj množstvo historických, archeologických, filologických, etymologických a geografických reálií, ktorými bola jeho poézia priam presýtená, nie je výrazom iba jeho smerovania k encyklopedizmu, ale aj prejavom istého didaktického sklonu, výrazom autorskej snahy sprístupniť svoju poéziu širšiemu čitateľskému publiku, ktorému sa výkladom cesta k básnickému textu „trochu proklestí“.³⁷

Kollárova poézia, počnúc *Básňami* a rozšíreným vydaním *Slávy dcery* končiac, teda prekonala istý vývinový oblúk od autentickejšieho citového sebavyjadrenia a otvorenej prezentácie básnického „ja“ i v nadosobných témach smerom k rezignácii na intímnu sebareflexiu a príklonom k strohému racionálnemu vnímaniu sveta, k hodnotiacim stanoviskám a k nadosobnej abstraktnej tematike.

Finálna textová podoba Kollárovej *Slávy dcery* je dôkazom toho, že básnik ju budoval ako skladbu krajne syntetickú, „ako báseň – mýtus, ako báseň – kompendium slovanstva, uzavretú a nezvratnú. Túto celistvosť podčiarkovalo súbežné znakové nadväzovanie na poéziu štyroch epoch – antiku (elegický predspev), stredovek (tematická osnova spevov *Léthe* a *Acheron* prevzatá z Danteho *Božskej komédie*), renesanciu (Petrarkova ľúbostná lyrika a použitie sonetu) a tiež na západoeurópsku súčasnosť (prepracovanie zemepisného pôdorysu je vlastne alúziou na Byronovho *Childe Harolda*).“³⁸ Celková ideovo-estetická koncepcia *Slávy dcery* teda vyznieva ako syntéza dovtedajšej básnickej tradície, v rámci ktorej bol jednou z fáz vývoja svetovej poézie romantizmus. Práve v Kollárových postojoch k romantizmu, ktorý bol v jeho časoch už pevnou súčasťou európskej kultúry (hoci na Slovensko sa dostal s istým časovým oneskorením), nachádzame veľa paradoxov. Na jednej strane v jeho básnickej tvorbe (najmä v *Básňach* a v prvej verzii *Slávy dcery*) nájdeme veľa prvkov blízkych romanticky prezentovanému životnému pocitu, no na druhej strane zaujíma značne rezervovaný postoj najmä k tvorbe svojich európskych romantických súčasníkov.

³⁶ KOLLÁR, Jan. *Výklad čili Přímětky a vysvětlivky ku Slávy dceře. S obrazy, s mappou a s Přídavkem drobnějších básní rozličného obsahu*. Pešť : Trattner a Károli, 1832, s. 3.

³⁷ *Tamže*, s. 4.

³⁸ MACURA, ref. 1, s. 209.

Kollár vo svojom básnickom diele teda vedome skrížil viaceré podnety európskej kultúry: klasicistickú poetiku, preromantizmus a polemicky sa vyrovnával s dobovo najaktuálnejšími romantickými literárnoestetickými trendmi. Vytvoril tak predstavu o syntetickom básnictve spájajúcom všetky protiklady vekov a predstavu o umení, pevne stojacom na prísnych kresťanských etických základoch a princípoch humanity.

Viaceré momenty a témy, ktoré Kollár stvárnil v *Slávy dcere*, rozviedol, dopracoval a doplnil vo svojej prozaickej, etymologicko-filologickej a homiletickej tvorbe. Kľúčovým momentom, ktorý tematicky a do istej miery aj ideologicky integruje celé Kollárovo dielo do kompaktného celku, je slovanská otázka. Táto problematika vystupuje v Kollárovom diele v rozlične tematizovaných podobách, v rozličných žánrových obmenách (či už ide o sféru literatúry umeleckej alebo vecnej), a v odlišných stupňoch rozpracovanosti.

Už v roku 1822 vyšli v Pešti dve Kollárove kázne s názvom *Dobré vlastnosti národu slovanského*, ktoré sa stali východiskom všetkým neskorším Kollárovým úvah o slovanskej problematike. Kollár sa v kázni, ako to naznačuje už jej nadpis, sústreďuje na špecifikáciu „vlastností, mravov a obyčajov“ vlastného národa, ktoré ho odlišujú „od všetkých ostatných“. Hneď v úvodných častiach prvej kázne Kollár prichádza s novou definíciou národa ako spoločenstva ľudí, ktorí sú spojení zväzkom jedného jazyka, rovnakých mravov a obyčajov, a vymedzuje predmet svojho záujmu, ktorým je „národ slovanský“, ktorý považuje v Európe za „najväčší“ a „najrozšírenejší“. Už v tejto kázni je zreteľne prítomný integrujúci princíp, rozvedený do detailov v neskorších prácach, akcentujúci a preferujúci prospech širšieho slovanského celku pred jeho časťami. Kollár tu programovo hovorí, že sa nebude venovať „ratolestiam“, ale „celému stromu nášho národa“. Za základné dobré vlastnosti, „pekné veci“, „dedičné ozdoby“ a „poklady“, ktorými sa slovanský národ odlišuje od iných, považuje nábožnosť, pilnú pracovitosť, nevinnú veselosť, lásku k svojej reči a znášanlivosť, ktoré čerpal z Herderových téz. V druhej z dvojice kázni Kollár akcentuje ideály humanity, tolerancie, odsudzuje národnú intoleranciu, odnárodňovanie a vyzýva k národnému sebavedomiu. Túto Kollárovu kázeň prevzal v roku 1826 do svojho diela *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* Pavol Jozef Šafárik a stala sa základom, z ktorého vyrástla Kollárova ucelená koncepčná predstava o Slovanoch a slovanskom svete – koncepcia slovanskej vzájomnosti.

Ideál vzájomnosti rezonuje v básnickej podobe už vo vydaní *Slávy dcery* z roku 1824, teoretické názory na túto problematiku Kollár rozvíja aj na viacerých miestach *Výkladu k Slávy dcere* z roku 1832, no teoreticky najucelenejšie svoju predstavu sformuloval v rozprave *O literarnej vzájemnosti mezi kmeny a nářečimi slávskými*, ktorá vyšla najskôr

v Kuzmányho Hronke v roku 1836, o rok neskôr v rozšírenej nemeckej verzii s názvom *Ueber die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation* a napokon v roku 1844 v Lipsku vychádza jej druhé nemecké vydanie.

Autor tu rozvíja predstavy o užších kultúrnych vzťahoch medzi jednotlivými slovanskými národmi. Jeho koncepcia slovanstva vychádzala z teórie o jednom slovanskom národe, ktorý hovorí štyrmi hlavnými nárečiami: československým, poľským, ruským a srbochorvátskym.

Kollár svoju koncepciu slovanskej vzájomnosti teoreticky postavil na „organisticko-integračnom princípe“ a z eticko-filozofického aspektu na „humanitnom princípe“.³⁹ Kollár vzájomnosť definuje ako „*společné přijímanie, společné sobě udělování a užívání*“. Termín ďalej aplikuje vo sfére kultúry a literatúry: „*Literarná vzájemnost jest společné všech stran a kmenov učastenstvo na duchovních plodech svého národu, jest odměnné kupování a čítanie knih ve všech slavských nářečích vycházející.*“⁴⁰ Zaujímavé je to, že Ján Kollár v spise nehovorí o politických dimenziách slovanského zjednotenia. V §3 *Co není vzájemnost* dokonca hovorí, že vzájemnosť „*nezáleží na politickém všech Slávov sjednoceníu, ani v bouřlivých demagogických podnikáních proti zemským vládám a řízením, odkud jen zmatek a neštěstie vyplývá. Literarná vzájemnost může pěkně obstati a nalezati sa i tam, kde jeden národ pod více berlami stojí, na mnohá královstva, knížatstva a panstva rozdělen jest.*“⁴¹ Kollár teda rešpektuje geopolitický status quo v podobe jestvujúcich štátnych hraníc a útvarov a svoju koncepciu slovanskej vzájomnosti formuluje ako výsostne apolitickú. Túto apolitickú, kultúrnu podobu vzájomnosti podrobil neskôr pomerne ostrej kritike Ľudovít Štúr vo svojom „politickom testamente“, v spise *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Na margo Kollárovej koncepcie hovorí: „*Vzájemnost' Slovanov je síce úcty a chvály hodná, no je len malou náhradou v núdzi a nebude nikdy schopná všeobecne pôsobiť v živote všetkých kmeňov. Slovania majú pádny dôvod na to, aby vytvorili jednu literatúru – je to ich ľudská, politická a historická povinnosť.*“⁴² Ľudovít Štúr, na rozdiel od Kollára, však nezostáva iba v rovine literárnej a kultúrnej vzájomnosti. Jeho koncepcia Slovanstva a jeho integrácie nadobudla silné politické dimenzie. Hoci aj Ján Kollár neskôr – najmä v II. časti *Kázní a řečí* priamo vyzýva Slovanov, aby sa vzdali svojich kmeňových názvov v prospech jednotného

³⁹ VÁROSSOVÁ, Elena. Slovanská vzájomnosť a integračný princíp u Jána Kollára. In *Ján Kollár (1793–1993). Zborník štúdií*. Bratislava : Veda, 1993, s. 49.

⁴⁰ KOLLÁR, ref. 3, s. 36.

⁴¹ *Tamže*, s. 38.

⁴² ŠTÚR, Ľudovít. *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Bratislava : Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 1993, s. 173.

pomenovania a jednotnej reči – „*Nejmenujme se podle částky, ale podle celosti národu, neříkejme já jsem Slovák, Moravan, Čech, já Slezák, Polák, Serb, Horvat a tak dále, ale říkejme: já jsem Slavjan! nebo to první oslabuje cit této národní velikosti a trhá řetěz jednoty. Kto svévolně a nemoudře velikost svého národu umenšuje aneb rozdrobuje a dělí, ten jest zrádcem a nepřitelem...*“⁴³ – teda nevzdával sa predstavy jednotného slovanského národa – „Všeslávie“ – ale v daných podmienkach nevidel inej cesty k jednote ako prostredníctvom ideálu vzájomnosti, cesty, ktorá vedie k oslobodeniu Slovanov všeobecným kultúrnym povznesením. Kollár teda celú svoju koncepciu prioritne stavia na národe, nie na kategóriách „štátu“ či „vlasti“. Štúr naopak navrhuje jednoznačné politické splynutie všetkých slovanských národov s cárskym Ruskom. V Štúrovej koncepcii nejde len o splynutie čisto politické, ale dokonca aj kultúrno-civilizačné, a to v podobe apriórneho odmietnutia Západu a jeho kultúrnych a civilizačných výdobytkov: predovšetkým osvietenstva, moderných západných filozofických a spoločensko-politických koncepcií (vrátane princípu parlamentnej demokracie), ale aj – čo je v slovenských kultúrnych dejinách veľmi zaujímavé – katolicizmu a protestantizmu, pričom navrhuje nahradiť ich ortodoxným pravoslávím. Najzásadnejšou je však Štúrova koncepcia rozchodu so západnou kultúrou a civilizáciou. Hoci aj Kollár sa netajil výhradami voči niektorým javom západnej kultúry (známe je jeho odmietanie extrémnych foriem romantizmu, najmä byronizmu⁴⁴), nedisociuje Západ a Východ v zmysle absolútneho protikladu, ako to v neskoršom období robí Štúr. U Jána Kollára je v jeho koncepčnom uvažovaní o slovanskej vzájomnosti okrem momentu univerzálnej slovanskej humanity paralelne zdôrazňované aj európske hľadisko.⁴⁵ Práve toto hľadisko je u Kollára prostriedkom hlásenia sa Slovanov k potrebe vyzdvihnutia myšlienky svetoobčianskeho celku i myšlienky jednoty ľudstva. Diferencie medzi Kollárom a jeho koncepciou vzájomnosti a neskoršou Štúrovou mesianisticko-slavjanofilskou víziou zjednotenia slovanských národov sú aj v iných parciálnych otázkach: Kollár napríklad rešpektuje pluralitu náboženstiev a pestrosť kultúr (dokonca môžeme hovoriť o istom programovom nadkonfesionalizme a o programovo hlásaných myšlienkach náboženskej tolerancie, ktoré sú prítomné v Kollárových textoch); v spise *O literarnej vzájemnosti* dokonca hovorí: „*Vzájemnost možná jest i tam, kde sa v národu rozličnost náboženství a věr, písma a liter, podnebí a krajín,*

⁴³ KOLLÁR, Jan. *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči k napomožení pobožné národnosti*. Budín : Jan Gyurian a Martin Bagó, 1844, s. 624.

⁴⁴ Podrobne VOJTECH, Miloslav. *Literatura, literárna história a medziliterárnosť*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2004, s. 86.

⁴⁵ Podrobne VÁROSSOVÁ, ref. 39, s. 63.

zvykov a obyčajov nacházá.“⁴⁶ Štúr naopak jednoznačne propaguje prijatie pravoslávia (po ostrej kritike katolicizmu a protestantizmu), a kým Kollár hovorí o tom, že „vzájemnosť nezáleží v nejakom básnickom univesalizovaníu aneb násilném smícháníu všech nářečí slavských v jednu hlavniú řeč a spisovnú mluvu, jako se některým o tom snívati počalo. Slávská nářečia jsou už dílem gramatičně příliš dalece od sebe vzdálena, než aby sa přirozeným způsobem v jednu řeč slíti a skovati dala“,⁴⁷ Štúr naopak preferuje ruštinu ako spoločnú spisovnú reč Slovanov a dokonca vyzdvihuje azbuku pred latinkou.⁴⁸

Kollárova koncepcia slovanskej vzájomnosti bola vo svojom apeli na humanistické, nadnárodné, všeludské a morálne univerzalistické princípy na svoju dobu príliš idealistická, narážala na partikulárne ladené záujmy jednotlivých slovanských národných spoločenstiev, na početné animozity v rámci slovanského sveta, ale predovšetkým na pragmaticky orientovaný prakticismus malých obrodeneckých kultúr, akou bola v 19. storočí aj kultúra slovenská. Táto teória sa stavala proti snahám menších slovanských národov o jazykovú samostatnosť, čo sa v praxi prejavilo Kollárovým kategorickým nesúhlasom so Štúrovým uzákonením novej spisovnej slovenčiny a jeho účasťou na vydaní spisu *Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky* (1846).

Vo viacerých Kollárových prácach, ktoré vyšli postupne v priebehu 30. a 40. rokov 19. storočia, je badateľné postupné ustrnutie v kategóriách obrodeneckého historizmu a mytologizmu a v umelých etymologicko-filologických konštruktoch, čo neraz prispievalo k prehĺbeniu priepasti medzi svetom jeho predstáv a dobovou realitou. Takýto charakter má Kollárova *Rozprava o jmenách, počátkách i starožitnostech národu slavského a jeho kmenů* (1830), zaoberajúca sa etymológiou slovanských etnoným, geografických názvov a pojmov, spis *Sláva bohyně s původ jména Slavův čili Slavjanův* (1839), zaoberajúci sa etymológiou slov Sláv a Slavjan, ktoré odvodzoval od slovanskej bohyně Slávy, ktorej existenciu tu dokazuje pomocou rozsiahleho filologického a mytologického materiálu, no Kollárov výklad sa často pohybuje vo svete fantastickosti a hypotetických konštatovaní, ako aj monumentálne,

⁴⁶ KOLLÁR, ref. 3, s. 38.

⁴⁷ *Tamže*, s. 38.

⁴⁸ Štúr hovorí: „Všetky slovanské literatúry – okrem ruskej – sa obmedzujú na malé kmene a následne aj na malé územia, preto môže voľba všeobecného slovanského literárneho jazyka pripadnúť jedine na starosloviensky alebo ruský jazyk. Starosloviencina ako taká však už vymizla a je takmer mŕtva..., preto zostáva len ruština ako jediný jazyk schopný plniť takéto poslanie. Ruština je jazykom najväčšieho, samostatného a široko-daleko vládnuceho kmeňa, ktorému patrí aj hegemonia v našej národnej rodine, okrem toho je to najbohatší, najsilnejší a najzvučnejší jazyk poznačený mocou... Ruský literárny jazyk je vhodný na to, aby sa stal všeslovanským aj preto, lebo ako reč sa dokonale vyjadruje vo svojom vlastnom písme, zatiaľ čo ostatné jazyky – okrem srbského – si musia vypoмагаť latinskou abecedou...“ ŠTÚR, ref. 42, s. 173.

skoro 900-stranové dielo *Staroitalia slavjanská*, vydané až posmrtno v roku 1853 a venujúce sa hypotetickému pôvodnému slovanskému osídleniu Talianska.

Napriek Kollárovmu aprioristickému prístupu a nekritickejšti, ako aj napriek výhradám hodnotiacim tieto práce ako nevedecké, neplodné a odtrhnuté od aktuálnych životných problémov, je potrebné vnímať ich v súvislosti s dobovým recepcným horizontom, ako súčasť obrodeneckého historizmu a mytologizačných sklonov, ako snahu vytvoriť konštrukt sakralizovanej národnej minulosti, ktorý sa mal stať oporou súčasnosti a prispel by k potrebnej revitalizácii národnej kultúry. Kollárovo mytologizujúce a etymologicko-filologické konštrukcie majú v sebe zakódovaný v podstate národnoobraný rozmer, sú do istej miery aj odpoveďou na nárast maďarského nacionalizmu v Uhorsku, s ktorým bol Kollár takmer každodenne konfrontovaný počas svojho pôsobenia v Pešti, ale nesú v sebe aj potenciál stať sa intelektuálnymi zbraňami v zápasoch moderných nacionalistických hnutí v Uhorsku i v celej rakúskej monarchii, v zápasoch, ktorých súčasťou bolo aj predháňanie sa v hľadani dôkazov o vlastnej národnej starobylosti, rozvíjanie autochtónnych koncepcií či módné mytologizovanie a etymologizovanie, od ktorých sa odvíjala legitimita vlastnej národnej existencie.

Prvky etymologizovania a účelové mytologické konštrukcie sú prítomné aj v Kollárových cestopisných prózach. Impulzom k ich vzniku sa stali dve cesty do Talianska, ktoré Ján Kollár realizoval v rokoch 1841 a 1844. Dojmy z prvej z týchto ciest zachytil v rozsiahlom cestopise, ktorý vyšiel v Pešti v roku 1843 s názvom *Cestopis obsahující cestu do horní Itálie a odtud přes Tyrolsko a Bavorsko, se zvláštním ohledem na slavjanské živly*. Už názov cestopisu vypovedá, že Kollárova cesta bola programovo cielená, zameraná prioritne na „slavjanské živly“, teda hľadanie pomyselných pamiatok a stôp údajného pradávneho slovanského osídlenia severného Talianska. Kollárov cestopis však nie je primárne iba enumeráciou videného a prežitého, nie je objektivizovaným, dokumentárnym záznamom cesty v priestore a čase, je skôr Kollárovým hľadaním spojitostí medzi apriórne formulovanými historickými a filologicko-etymologickými hypotézami a vnímanou realitou, ktorú pretvára na mýtus. Kollárova cesta z Pešti „Zadunajským Uhorskom“, Chorvátskom, až do Lombardie a Benátska, vrcholí v Benátkach, kde so zaujatím hľadá stopy slovanskej etnickej, jazykovej, historickej a umeleckej minulosti, stopy „slovanských živlov“ v mori talianskeho obyvateľstva. Medzi množstvom podrobných historických exkurzov, reflexiami o výtvarnom umení a umeleckých hodnotách, estetike a filozofii a žánrových výjavov, zachytávajúcej atmosféru mesta, sa objavujú sentencie o „pokrvnosti“ Benátok so slovanským „holubičím“ národom a snaha dokázať tézu, že „Venetia“, teda Benátky, sú

starodávnou „dcerou Slávy“, Slovanmi založenou a dokonca i Slovanmi pomenovanou. Realita Benátok sa tak v cestopise pretvára skôr na „realitu“ autorových dojmov, citov, reflexií a vízií, autor ju subjektivizuje, prispôsobuje svojmu ideologickému konceptu, aby sa v konečnom dôsledku mohla stať integrálnou súčasťou jeho slovanského mýtu.

Druhý Kollárov cestopis, tzv. *Cestopis druhý* alebo *Druhá cesta do Vlach*, zachytávajúci jeho druhú taliansku cestu konanú cez Švajčiarsko v roku 1844, zostal rukopisným torzom, ktoré vyšlo tlačou až po Kollárovej smrti v roku 1863. Obidva Kollárove cestopisy napriek neraz násilnej snahe o slovanský výklad etymológie názvov miest a pamiatok, napriek úzkostlivému hľadaniu stôp slovanského osídlenia aj mimo hraníc reálneho slovanského sveta, ústiace do mytologických konštrukcií, sú na druhej strane dokladom o Kollárovej vysokej erudícii v oblasti európskeho umenia a kultúry a o jeho znalostiach iných kultúr, nielen slovanských, ale aj neslovanských.

Popri Kollárových „náukových“ prácach a cestopisnej próze v 30. a 40. rokoch 19. storočia vychádzajú aj dva zväzky Kollárových kázní. Prvý zväzok *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči* vychádza v roku 1831 a druhý s názvom *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči k napomožení pobožné národnosti* v roku 1844. Z dobových svedectiev vieme, že Kollár v období svojho takmer tridsaťročného kazateľského pôsobenia v Pešti napísal a predniesol takmer 1800 kázní. Tlačou v oboch zväzkoch z nich však vyšlo dovedna iba 110. Kollár svojimi knihami kázní nadviazal na tradície homiletickej literatúry, ktorá bola populárna už v barokovej epoche a ovplyvňovala i vývin našej prózy ešte aj v prvej polovici 19. storočia. Ako teológ vo svojich kázňach hľadá kompromis medzi životným postojom ovplyvneným racionalizmom a medzi citovými potrebami veriaceho kresťana, medzi prísnu kresťanskou morálkou a ideálmi humanity. Rozvíja myšlienky a náboženské zásady evanjelickej teológie, obhajuje reformáciu a jej význam v mravnom rozvoji ľudstva, pričom do popredia kladie jej duchovný rozmer a význam pre naše národné a kultúrne spoločenstvo. Pritom však zostáva hlboko tolerantný k ostatným kresťanským vyznaniam a hlása náboženskú znášateľnosť. V *Řeči oltární před zpovědí a Večeři Páně, při slavení třetí stoleté památky Augšpurského vyznání a posvěcení nově vystavené školy v Baňské Štávnici roku 1830 dne 25. června*, zaradenej do prvého zväzku kázní, Kollár k tejto téme konkrétne hovorí: „jsme my všickni, i katolíci i evangelíci, jen ratolestí jednoho stromu, jen bratři a synové jednoho otce, že obě stránky a ratolesti vedle sebe trvati nejen mohou, ale i mají (...)

a v tomto svazku aby spolu ruku za ruku kráčeli k jednomu cíli, totiž k oné veliké večeri věčného života v nebesích.“⁴⁹

Kollár sa vo svojej homiletike nevenuje iba výsostne teologickým témam, ale prináša i témy svetské: z jeho kázni zaznievajú myšlienky o slobode, tolerancii, o potrebe osvety a vzdelávania, o materinskom jazyku, ale aj o slovanskej vzájomnosti, národe a vlasti, teda témy, ktoré rezonovali už v jeho básnickej skladbe *Slávy dcera*. Príklon k svetskej problematike, ktorá sa stala pevnou súčasťou jeho kázni, súvisel s Kollárovým štúdiom teológie v nemeckej Jene. Dominujúcim duchovným smerom tu v tomto období bol umiernený racionalizmus doznievajúceho osvietenstva reprezentovaný J. Gablerom, ktorý orientoval náboženskú prax od úzkeho zamerania na ortodoxne teologické otázky smerom k človeku, k výchove a vzdelávaniu a k reflexii aktuálnych spoločenských problémov. Okrem toho na Kollára pôsobil aj romantický herderovský a frieseovský idealizmus s predstavou harmonického človeka, s túžbou po ideálnych etických hodnotách a myšlienkami národnej slobody. Príkladom prepojenia viery a aktuálnych problémov človeka je napríklad Kollárova kázeň *Které že jsou ty věci, za něž i my podle příkladu Krista život klásti máme (Neděle druhá po Velké noci)*, v ktorej Ján Kollár predkladá hodnotovú hierarchiu „vecí“ hodných Kristovho nasledovania, ktoré majú byť základnými hodnotami ľudského života. Do tejto hierarchie patria: „1. Pravda a náboženstvo, 2. Poctivost a ctnost, 3. Řeč a národ, 4. Přátelství a láska.“⁵⁰ Konkrétne o pravde a náboženstve Kollár hovorí: „*Pravda a náboženstvo, toto jsou ty nejprřednější poklady, za které, kde na to přijde, ani sám život litovati nemáme. Pravda a náboženstvo jsou nejkrásnější koruny lidského života. Kde pravdy a spravedlnosti není, tam je blud, tam jsou předsudky a škodlivá pověřčivost; kde pravdy a spravedlnosti není, tam je křivda, ubližování, pronásledování nevinného; kde pravdy a spravedlnosti není, tam je život bídný, mizerný, nešťastný, takový život, který ani jméno života nezaslouží...*“⁵¹

Osobitnou kapitolou v Kollárovom diele sú jeho zberateľské úsilia v oblasti slovenského folklóru. Napriek tomu, že vo svojej vlastnej básnickej tvorbe zostal typom výsostne artistného básnika, ktorý folklórne formy neakceptoval ako inšpiračné východiská svojej poézie, folklór a ľudovú pieseň napriek tomu považoval za vysokú estetickú hodnotu, za obraz národného charakteru, jeho histórie a jazyka, za „kľúče od svätyne národnosti“. Počiatky Kollárovho záujmu o ľudovú pieseň siahajú do roku 1823, keď spolu s Pavlom Jozefom Šafárikom a Jánom Blahoslavom Benediktim vydávajú prvý zväzok zbierky *Písně*

⁴⁹ KOLLÁR, Jan. *Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči*. Pešť : Trattner a Károli, 1831, s. 165.

⁵⁰ *Tamže*, s. 154.

⁵¹ *Tamže*.

světské lidu slovenského v Uhřích. Druhý zväzok zbierky z roku 1827 pripravil už Kollár sám. Vrcholom jeho zberateľských aktivít však bolo vydanie rozsiahleho dvojzväzkového diela *Národné zpievanky čili Písně světské Slováků v Uhrách* (1834 – 1835), ktoré sa napokon stali inšpiračným zdrojom nastupujúcej romantickej generácie.

V tridsiatych rokoch 19. storočia, v období po vyjdení druhého vydania *Slávy dcery*, keď sa z Kollára básnika stáva skôr bádateľ na poli slovanskej archeológie, filológie a mytológie, dozrievajú zároveň jeho zámery napísať vlastný životopis. Podnetom k jeho napísaniu boli najmä výzvy poľského slavistu a publicistu Adama Rościszewského. Kollárov vlastný životopis vznikal postupne medzi rokmi 1836 – 1842, no tlačou vyšiel až po jeho smrti v roku 1863 ako *Paměti z mladších let života*. Kollárovo Pamäti, žánrovo reprezentujúce typ memoárovej prózy, zachytávajú oblúk Kollárovho života počnúc rokmi detstva stráveného v rodných Mošovciach, študentskými rokmi v Kremnici, Banskej Bystrici a Bratislave a končiac obdobím univerzitných štúdií v Jene. Kollárovo autobiografické rozprávanie v sebe nesie jednak dokumentárnu dimenziu zachytávajúcu okrem vlastnej životnej cesty aj autentickú atmosféru doby, kultúrne pomery a dianie, ale má aj výrazný umelecký rozmer: Kollár vo svojich *Pamätiach* nesleduje výhradne iba fakty vlastného života, neredukuje ho na strohý chronologický sled udalostí, práve naopak. Fakty vlastného života umelecky pretvára na zážitky transformované do dynamických príbehov a na precítené reflexie podávané pútavým a sviežim jazykom. Aj keď Kollárov retrospektívny pohľad na obdobie vlastného detstva a mladosti je už podávaný z horizontu jeho životnej skúsenosti – skúsenosti básnika, teoretika slovanskej vzájomnosti, kňaza a vedca – z horizontu hodnotovej hierarchie zrelého človeka, jeho memoárové rozprávanie si zachováva živosť, cit pre detail a zároveň zmysel pre proporcionalitu celku. Kollárovo *Paměti* sa stali nielen prameňom poznania jeho života, predovšetkým obdobia, keď sa formoval jeho intelektuálny horizont a formovali sa jeho životné ciele a hodnotový svet, ale aj literárnym textom, ktorý má nezastupiteľné miesto v dejinách slovenskej memoárovej a autobiografickej prózy.

Kollárovo tematicky a žánrovo mnohvrstevné dielo ako celok predstavuje nesmierne zložitý konglomerát textov, do ktorých pretavil svoj silný intelektuálny potenciál a životné skúsenosti. Sú to texty oscilujúce medzi svetom imaginácie a svetom reality, medzi silnou básnickou obrazotvornosťou plnou citových vzplanutí, subjektívneho prežívania, apelatívneho entuziazmu, ale aj elegizmu a rezignácie a na druhej strane učenosťou a objektivizujúcou snahou o celostné uchopenie sveta. Tieto dva horizonty Kollárovho diela spoluvytvárajú v rôznej proporcionalite konštrukciu jeho tvorivého gesta, programovo smerujúceho k syntéze poézie, vedy a mýtu, špecifického kollárovského slovanskeho mýtu, scelujúceho

do jednotného celku nielen Kollárovo dielo, prijímané jeho súčasníkmi i nasledovníkmi či už súhlasne alebo polemicky, ale zároveň aj mýtu spoluvytvárajúceho recepčný horizont obrodeneckej kultúry prvej polovice 19. storočia.

http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=historia_nova

VOJTECH, Miloslav. Syntéza poézie, vedy a mýtu v diele Jána Kollára. In *Štúdie k jubileu Jána Kollára*. Historia nova 5. [online] Bratislava : Stimul, 2012, s. 12-34. Dostupné na internete: <http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/ksd/Hino5.pdf>